

Příručka vlastníka kulturní památky

Proč chráníme kulturní památky

Na sklonku 18. století, současně s rozvojem průmyslu a velkoměst, velmi často doprovázeným demolicemi starých staveb, se začal v Evropě utvářet vážnější veřejný zájem na cílené ochraně hmotného kulturního dědictví. Již tehdy si lidé dokázali uvědomit jedinečnost památek, dokládajících tvořivou práci a způsob myšlení předchozích generací, a nutnost jejich zachování jako nenahraditelného zdroje poznání národních dějin.

Na území tehdejší habsburské monarchie, a tedy i v českých zemích vznikly nejstarší obecně závazné předpisy na ochranu památek v době vlády císařovny Marie Terezie (1740-1780). Pravidelný výkon památkové péče byl posléze zajišťován prostřednictvím specializovaného odborného orgánu – Ústřední komise pro zjišťování a zachování stavebních památek, založené v roce 1850.

V Československu v době po jeho vzniku v roce 1918 byl dřívější systém rakousko-uherské památkové péče dále rozvíjen. Byly založeny první samostatné státní památkové úřady. Byly zdokonalovány způsoby soupisů a dokumentace památek. Odborný zájem se začal soustřeďovat i na zjišťování a ochranu archeologických nalezišť.

Středoevropské tradice se uplatňují v naší památkové péči i nadále. Avšak stále významnější úlohu má dnes širší mezinárodní spolupráce. Česká republika přistoupila v roce 1991 k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Od roku 2000 je pro nás závazná Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy a rovněž Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy.

Umělecké a historické, ale i technické, archeologické, přírodní a další památky po staletí obohacují dochované životní prostředí historických sídel a krajiny a přispívají k obecné vzdělanosti a všestrannému rozvoji národa. Úroveň péče o ně vyjadřuje v současném světě mimo jiné i vyspělost společenského systému a demokracie v dané zemi.

Kulturní památky a památkově chráněná území (památkové rezervace a památkové zóny) jsou v České republice jedním z nejvýznamnějších cílů domácího a zejména cizineckého cestovního ruchu. Jsou naše "moře" a mohou napomáhat, obdobně jako je tomu v sousedním Rakousku nebo Bavorsku, podstatným způsobem k prosperitě národního hospodářství.

Péči o kulturní památky bychom neměli chápat jenom jako povinnost, ale především jako morální zodpovědnost. Co se podaří zachovat z dosud poměrně bohatého kulturního dědictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pro příští generace, záleží na každém z nás.

Jak chráníme kulturní památky

Základním právním předpisem ochrany kulturních památek a ostatních složek památkového fondu v České republice je zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Kulturní památky podle tohoto zákona tvoří nemovitě a movitě věci

nebo jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob až do současnosti, projevem tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti a nositelem hodnot historických, uměleckých, vědeckých a technických, nebo které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.

Nemovitými kulturními památkami jsou tak například hrady a jejich zříceniny, zámky, tvrze, kostely, kláštery, kapličky, stavby lidové architektury a zemědělské usedlosti, městské obytné domy a paláce, radnice, městská opevnění a jejich jednotlivé dochované části, jako jsou hradby a brány, dále staré továrny a jiná technická díla, historické zahrady a parky nebo pozemky s významnými archeologickými nálezy.

Mezi movité kulturní památky patří především díla starého malířství, sochařství a uměleckých řemesel, tvořící soubory vybavení zejména na hradech a zámcích a v církevních stavbách, předměty venkovské hmotné kultury a historické knihovny, nebo například strojní zařízení ve starých továrnách, elektrárnách a tak podobně.

Péči o zachování kulturních památek, zejména ochranu před jejich ohrožením, poškozením, znehodnocením nebo odcizením, jakož i údržbu a obnovu kulturních památek nelze z právních důvodů zajišťovat jinak než prostřednictvím jejich vlastníků. Základním předpokladem zůstává, aby vlastník přijal svoji zodpovědnost za uchování souhrnné hodnoty vlastního majetku a s tím spojená určitá omezení v nakládání s ním. Tato omezení však nemohou být a nejsou stanovena libovolně, ale vycházejí ze základních principů zakotvených v Listině základních práv a svobod, zejména z jejího článku 11, který upravuje zásadu, že vlastnictví zavazuje a nesmí být zneužito na újmu práv jiných osob nebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy, a dále článku 35, podle něhož nesmí nikdo při výkonu svých práv ohrožovat ani poškozovat kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Vlastník kulturní památky pochopitelně může, stejně jako vlastník jakékoliv jiné věci, jež není památkově chráněna, převádět, přenechávat k dočasnému užívání nebo předávat kulturní památku pro provedení její obnovy, popřípadě k jiným účelům dalším osobám. Musí však toho, na koho věc převádí nebo komu věc přenechává či předává, vždy uvědomit o tom, že se jedná o kulturní památku. Rovněž je nezbytné, aby vlastník, zamýšlí-li prodej národní kulturní památky nebo movité kulturní památky, přednostně ji nejdříve nabídl ke koupi státu, a to prostřednictvím Ministerstva kultury.

K přemístění nemovité kulturní památky si musí její vlastník vyžádat předchozí souhlas Ministerstva kultury. Kulturní památky nesmějí být trvale vyváženy z území České republiky.

Při prohlašování věcí za kulturní památky, o kterém rozhoduje Ministerstvo kultury, se v České republice uplatňuje zásada, podle níž jsou za kulturní památky prohlašovány skutečně jenom velmi hodnotné věci, jejichž zachování je v celospolečenském zájmu. V současnosti je v České republice chráněno více než 42 000 nemovitých kulturních památek a téměř 850 000 movitých kulturních památek.

Kulturní památky hodnocené jako nejvýznamnější součást národního kulturního bohatství (národního kulturního pokladu), například Pražský hrad, české korunovační klenoty, hrad

Karlštejn, klášter Kladruhy, zámek Český Krumlov, hora Říp s rotundou sv. Jiří, zámek Litomyšl, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře (u Žďáru nad Sázavou), slovanské hradiště v Mikulčicích, zámek Kroměříž s Podzámeckou a Květnou zahradou, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm nebo kamenouhelný důl Michal v Ostravě-Michálkovicích, jsou prohlášovány vládou za národní kulturní památky.

Kulturní památky a národní kulturní památky jsou evidovány v Ústředním seznamu kulturních památek, který je veden odbornou organizací státní památkové péče (se sídlem v Praze).

Jak postupovat při obnově kulturních památek

Významným nástrojem pro zachování kulturních památek je jejich obnova. Podle zákona o státní památkové péči se obnovou rozumí každá údržba, oprava, rekonstrukce, restaurování nebo jiná úprava kulturní památky nebo jejího prostředí. Za jinou úpravu kulturní památky se přitom považuje modernizace budovy při nezměněné funkci nebo využití kulturní památky a dále její nástavba nebo přestavba.

Postup vlastníka kulturní památky při zamýšlené obnově:

1. Zamýšlí-li vlastník kulturní památky provést její obnovu, je povinen si předem vyžádat závazné stanovisko příslušného městského úřadu (obecního úřadu obce s rozšířenou působností), nebo krajského úřadu, jde-li o národní kulturní památku. Tam se také může seznámit s odborně metodickými publikacemi vydávanými odbornou organizací státní památkové péče pro zajištění nejvhodnějších postupů obnovy kulturních památek.
2. Úřad vydá závazné stanovisko po písemném vyjádření (odborném posudku) odborné organizace státní památkové péče. V tomto závazném stanovisku se vyjádří, zda vlastníkem navrhované práce jsou z hlediska zájmů státní památkové péče přípustné, a stanoví základní podmínky, za nichž lze tyto práce dále připravovat a provést.
3. Jedná-li se o rozsáhlejší stavební obnovu nemovité kulturní památky, je pro vlastníka výhodné, když požádá úřad o vydání závazného stanoviska nejprve k záměru obnovy. V případě rozhodnutí o přípustnosti tohoto záměru vlastník zpracuje projektovou dokumentaci obnovy již podle předem stanovených podmínek, a tak má jistotu, že své finanční prostředky vkládá do přípravy obnovy kulturní památky hospodárným způsobem.
4. Přípravnou a projektovou dokumentaci obnovy projedná v průběhu jejich zpracování vlastník nebo projektant se specialisty v odborné organizaci státní památkové péče z hlediska plnění podmínek stanovených v závazném stanovisku. Přitom je vlastníku poskytována bezplatná odborná pomoc, potřebné podklady a informace z průzkumů, výzkumů a archivované dokumentace. (Zákon nevyklučuje ani případ, kdy je nutné zpracovat k základní projektové dokumentaci ještě podrobnou dokumentaci pro určité druhy zásahů nebo postupů při obnově kulturní památky.) Odborná organizace státní památkové péče zpracovává svůj odborný posudek písemně ke každé dokončené dokumentaci obnovy.
5. Jde-li se o obnovu kulturní památky nebo jejích částí, jež jsou díly výtvarných umění nebo uměleckořemeslnými pracemi, smí ji provádět pouze restaurátor, vykonávající svoji

restaurátorskou činnost na základě zvláštního povolení vydaného Ministerstvem kultury.

6. Vlastník kulturní památky předá jedno vyhotovení dokumentace obnovy kulturní památky Národnímu památkovému ústavu na základě jeho vyžádání pro archivní účely.

Jak a kde může vlastník kulturní památky získat finanční pomoc

Obce, kraje a stát poskytují vlastníkům kulturních památek finanční příspěvky na zvýšené náklady spojené se zachováním nebo obnovou kulturní památky.

1. Obce nebo kraje mohou ze svých rozpočtů poskytnout vlastníku kulturní památky příspěvek na zvýšené náklady spojené se zachováním nebo obnovou kulturní památky. Příspěvek se poskytuje na základě odůvodněné, písemné žádosti vlastníka, a to rozhodnutím po provedeném správním řízení.

2. Obdobně může o poskytnutí příspěvku na obnovu kulturní památky, a to ze státního rozpočtu, rozhodnout Ministerstvo kultury, v případě, je-li na zachování kulturní památky mimořádný společenský zájem. Pro tyto účely má Ministerstvo kultury k dispozici několik specializovaných programů:

a) Havarijní program – z tohoto programu jsou poskytovány finanční příspěvky pro zabezpečení nejnaléhavějších oprav nemovitých kulturních památek, zejména na odstranění havarijního stavu střech a nosných konstrukcí staveb;

b) Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón – je nástrojem k obnově kulturních památek nacházejících se v nejcennějších částech našich historických měst, prohlášených za památkové rezervace nebo památkové zóny. Finanční příspěvky však mohou být z něho poskytovány pouze tehdy, pokud má příslušné město zpracovaný vlastní program regenerace a pokud se zároveň finančně podílí společně s vlastníkem na obnově kulturní památky;

c) Program záchrany architektonického dědictví – tímto programem je podporována obnova kulturních památek tvořících nejcennější součást našeho architektonického dědictví, jako jsou hrady, zámky, kláštery, historické zahrady, kostely a podobně. Zamýšlené práce přitom musejí směřovat k záchraně kulturní památky nebo záchraně těch jejích částí, které tvoří podstatu kulturní památky. K žádosti o zařazení do tohoto programu se přikládá zvláštní druh dokumentace, tzv. projekt záchrany kulturní památky;

d) Program péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny – zaměřuje se na podporu obnovy a zachování kulturních památek, zejména památek lidové architektury, jako jsou například zemědělské usedlosti, chalupy, kapličky a boží muka, které se nacházejí v uvedených památkově chráněných územích;

e) Program restaurování movitých kulturních památek – z tohoto programu jsou poskytovány finanční příspěvky na náklady spojené s obnovou (restaurováním) movitých kulturních památek, zejména takových, které jsou významnými díly výtvarných umění nebo uměleckořemeslnými pracemi a jsou umístěny v budovách zpřístupněných veřejnosti pro

kulturní, výchovně-vzdělávací nebo náboženské účely.

Bližší informace o tom, jak požádat o finanční příspěvek na zvýšené náklady spojené se zachováním nebo obnovou kulturní památky, a o pravidlech nakládání s příspěvkem tohoto druhu poskytují vlastníků kulturních památek krajské úřady, Magistrát hlavního města Prahy, a dále pak jednotlivá pracoviště odborné organizace státní památkové péče, která mohou vlastníku kulturní památky pomoci při zpracování příslušné žádosti a potřebné doprovodné dokumentace, popřípadě též Ministerstvo kultury.

Jak může vlastník kulturní památky ušetřit na daních

V oblasti nepřímé finanční pomoci státu vlastníků kulturních památek jsou některými daňovými předpisy stanovena osvobození od daní a další daňová zvýhodnění.

Zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitosti, upravuje osvobození od daně pro stavby, jež jsou kulturními památkami a na nichž jejich vlastníci provádějí stavební úpravy. Osvobození trvá po dobu osmi let počínaje rokem, jenž následuje po vydání příslušného stavebního povolení. Od daně z nemovitosti jsou dále osvobozeny budovy, jež jsou kulturními památkami a jsou na základě smlouvy uzavřené mezi Ministerstvem kultury a vlastníkem zpřístupněny veřejnosti pro výchovně-vzdělávací účely.

Zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, stanovuje osvobození od daně darovací při nabytí vlastnického práva k nemovitostem, jež jsou kulturními památkami, pokud k němu dochází mezi příbuznými v řadě přímé (například z rodičů na děti) nebo mezi manžely.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, zvýhodňuje odpisy na nemovitých kulturních památkách v případě jejich technického zhodnocení.

Bližší informace k uvedeným daňovým výhodám poskytují finanční úřady.